

POJETÍ PSYCHOTERAPIE MIMO ZDRAVOTNICKÁ ZAŘÍZENÍ V SOUČASNÉM PRÁVU A PROBLEMATIKA OCHRANY KLIENTA

Psychotherapy and law - the concept of psychotherapy outside medical facilities in contemporary law and the issue of client protection

Tibor A. Brečka¹, Zdeněk Fiala²

¹Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva FBMI ČVUT v Praze, CZ;

Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN v Praze, CZ;

Katedra řízení lidských zdrojů, ŠKODA AUTO Vysoká škola, CZ;

e-mail: tibor.brecka@seznam.cz

²Katedra správního práva a správní vědy, Policejní akademie České republiky v Praze, CZ;

e-mail: fiala@polac.cz

Psychotherapie. 15 (2), 213–218; ISSN 1802-3983

ABSTRAKT

Tématem příspěvku je analýza vybraných právních aspektů poskytování psychoterapie mimo zdravotnická zařízení, zejména problematika postavení psychoterapie v současném českém právu a ochrany klienta mimo zdravotnická zařízení.

Klíčová slova: Psychoterapie, právo, ochrana osobních údajů

ABSTRACT

The topic of the paper is the analysis of selected legal aspects of providing psychotherapy outside medical facilities, especially the issue of the position of psychotherapy in contemporary Czech law and client protection outside medical facilities.

Key words: Psychotherapy, law, personal data protection

ÚVOD

Cílem předkládaného textu je z pohledu práva analyzovat problematiku uchopení psychoterapie v současném právu a představit

problematiku ochrany klienta z toho vyplývající. Text je zaměřen na dospělé, nikoliv dětské a dospívající klienty, jejichž problematika má svá další specifika.

POJETÍ PSYCHOTERAPIE V SOUČASNÉM PRÁVU

Pokud bude tento pojem vyhledáván v Národní soustavě povolání (NSP), skončí proces neúspěchem, neb tento pojem NSP nezná. Přesto se však termín psychoterapie vyskytuje v následujících předpisech České republiky. Prvním je vyhláška č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků, a to v ustanovení § 22 vymezujícím činnost adiktologa, v § 23 vymezujícím činnost psychologa ve zdravotnictví a v § 163a vymezujícím činnost klinického adiktologa. Dalším je zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), který pojem psychoterapie zmiňuje v ustanovení § 25 jakožto položku, kterou je možno uhradit v rámci poskytnuté peněžité pomoci a podobně v § 28, který se mj. zabývá výši

oné peněžité pomoci. Zmínit lze i vyhlášku č. 39/2005 Sb., kterou se stanoví minimální požadavky na studijní programy k získání odborné způsobilosti k výkonu nelékařského zdravotnického povolání. A podobně, jako tomu bylo u vyhlášky č. 55/2011 Sb., i zde se s pojmem psychoterapie setkáme v souvislosti s požadavky na výkon profese adiktologa v § 20a, v § 21 o požadavcích na psychologa ve zdravotnictví a klinického psychologa. O psychoterapii marginální nacházíme zmínku i v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a to v ustanovení § 2848, který se zabývá pojištěním pro případ nemoci a jeho plněním. Poukázat lze rovněž na zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který v ustanovení § 116a o pracovnících v sociálních službách obsahuje asi nejdůležitější zmínku o psychoterapii: „*Odbornou způsobilostí manželského a rodinného poradce je vysokoškolské vzdělání získané řádným ukončením studia jednooborové psychologie nebo magisterského programu na vysoké škole humanitního zaměření současně s absolvováním postgraduálního výcviku v metodách manželského poradenství a psychoterapie v rozsahu minimálně 400 hodin nebo obdobného dlouhodobého psychoterapeutického výcviku akreditovaného ve zdravotnictví.*“.

Z výše uvedeného vyplývá, že právní předpisy s pojmem psychoterapie pracují, aniž by jej však legálně definovali a zaměřují se spíše na podmínky jejího výkonu.

Pojem psychoterapeut je právně použit v kapitole 4 bod 42.2 přílohy vyhlášky č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění pozdějších předpisů. Děje

Tibor A. Brečka

Mgr., MBA, LL.M. Psychoterapeut (člen ČAP; ČPS ČLS JEP), akademický pracovník, doktorand 1. LF UK.

se tak účelově ve spojení s vykazováním zdravotních výkonů psychoterapeutických, což mohou činit pouze „psychoterapeuti se specializací v systematické psychoterapii“ (lékaři včetně psychiatrů a kliničtí psychologové) (Telec, 2017).

Podpůrnou psychoterapii, zaměřenou například na pacientovo duševní vyrovnání se s určitou situací a její prožití, může hrazené poskytovat lékař nepsychiatr, jak vyplývá z práva veřejného zdravotního pojištění; srov. pořadové č. 38. přílohy 1 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů (Telec, 2017). Telec dále uvádí, že „*jestliže by profesní označení »psychoterapeut« používal někdo jiný, jednalo by se o jednání, které by bylo objektivně způsobilé vyvolat nebezpečí záměny s psychoterapií jako zdravotním výkonem hrazeným z veřejného zdravotního pojištění, respektive zdravotní službou. Nesprávné používání profesního označení „psychoterapeut“ by mohlo naplnit skutkovou podstatu zakázané nekalé soutěže podle občanského zákoníku nebo nekalé obchodní praktiky podle zákona o ochraně spotřebitele*“ (Telec, 2017). Je

možno souhlasit s druhou thesí, tedy že by mohlo dojít k naplnění oněch skutkových podstat, čemuž se však dá předejít jasným informováním klienta o povaze vztahu a péče, což by mělo být součástí vstupních informací – informovaného souhlasu (viz níže).

Pokud však vystoupíme z resortu zdravotnictví a sociálních služeb, je situace o něco složitější. Mimo resort zdravotnictví a sociálních služeb se jedná o problematiku poskytování psychoterapie v rámci nestátních, nezdravotnických soukromých zařízení a osob samostatně výdělečně činných (OSVČ), které nespádají pod výše uvedené právní úpravy. Z pohledu zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) se jedná buď o živnost vázanou s názvem Psychologické poradenství a diagnostika dle přílohy č. 2 k zákonu č. 455/1991 Sb., která ovšem stanovuje předpoklady k výkonu této činnosti (*vysokoškolské vzdělání ve studijním oboru psychologie a v případě jednooborového studia 1 rok praxe v oboru a v případě víceoborového studia 3 roky praxe v oboru*) a není jen o psychoterapii – psychodiagnostiku je jiná odborná metoda s jiným dosahem své činnosti, než je tomu u psychoterapie, ale meritem příspěvku je psychotherapeutická činnost poskytovaná jako živnost volná, tedy dle přílohy č. 4 k zákonu č. 455/1991 Sb., tedy zejména obor č. 60 Poradenská a konzultační činnost, zpracování odborných studií a posudků (teoreticky by v určitých případech mohlo jít i o obor č. 72 Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti, č. 78 Poskytování služeb osobního charakteru a pro osobní hygienu, č. 79 Poskytování služeb pro rodinu a domácnost a č. 80 Výroba, obchod a služby jinde nezařazené).

„Každý člověk požívá ústavně zaručeného hospodářského práva podnikat, tedy i pomáhat jiným lidem ve věcech jejich zdraví za hospodářským účelem vlastní obživy, ledaže by to bylo omezeno zákonem.“ (Telec, 2018).

Lze tedy uzavřít, že psychoterapie je jaksi rozkročena mezi právem veřejným a soukromým. Klíčové je, do jaké míry se jedná o přímé či nepřímé působení na zdraví (Telec, 2018). Pokud je vykonávána ve zdravotnictví, je řízena právem zdravotnickým, pokud nikoliv, spadá zejména pod oblast práva živnostenského a občanského, tedy jedná se o soukromoprávní závazek (Telec, 2018).

Další možností by mohla být určitá forma certifikace či normalizace (Telec 2018). Certifikace je v současné době však pouze nepovinná a související s absolvováním psychotherapeutického výcviku a dobrovolným členstvím v některé z profesních asociací. Normalizace v rámci vytvořené normy v rámci České agentury pro standardizaci formou technické normy neproběhla. Zde je vidět důležitost osvěty klientů a pacientů, aby byli při výběru psychoterapie obezřetní a zjistili si, zda je daný psychotherapeut členem některé profesní organizace či nikoliv, neb právě ono nepovinné členství by mělo být zárukou kvalitně poskytovaných služeb. Navíc by tímto bylo jasnější, co přesně pro psychotherapii znamená ustanovení § 5 odst. 1 občanského zákoníku. V tomto diskurzu zabývající se poskytováním psychotherapie mimo zdravotnická zařízení, pro nás bude stěžejní zejména občanský zákoník, a to zejména díl 9. Péče o zdraví.

OCHRANA KLIENTA

Pokud neexistují specifické právní normy pro výkon psychotherapie poskytované

v rámci volné živnosti, jak je tomu s ochranou klienta? Ve zdravotnictví je toto řešeno celou řadou právních norem (viz např. Mach, 2010). Jak je tomu však u volné živnosti?

Je nutné začít u Listiny základních práv a svobod, zejména je třeba upozornit na článek 7 o nedotknutelnosti osoby a článek 10 o právu na ochranu osobních údajů. Dále je nutné zmínit i Úmluvu na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny, v jejímž čl. 5 je formulována jako obecné pravidlo povinnost tzv. informovaného souhlasu. Dále stojí za zmínku i čl. 24 hovořící o náhradě za způsobenou újmu. Tuto oblast je možno řešit různými formami pojištění.

Při ochraně klienta si je nejprve nutné uvědomit, že psychoterapie, jakožto jedna z forem léčby, spadá pod oblast péče o zdraví. Není možné používat či označit jakýkoliv postup jako terapeutický a nemít na zřeteli, že ač není prováděn ve zdravotnickém zařízení, stále se jedná o formu péče o zdraví, a tudíž je poskytovatel vázán těmito právními normami. Pokud se poskytovatel těmito předpisy nechce řídit, není možné dané úkony nazývat (psycho) terapeutickými, již jen kvůli významu onoho řeckého slova *θεραπεύει*, tedy léčit. Jak uvádí Telec (2018), nebezpečí špatné volby péče o zdraví si neseme každý sám. V případě, že nastane poškození zdraví třetí osobou (jejím špatným rozhodnutím, špatnou diagnózou či léčebným postupem), má zdravotní pojišťovna právo na náhradu nákladů na zdravotní služby (Telec, 2018). Je tedy ve vlastním zájmu psychoterapeuta postupovat *lege artis*.

Problematiku toho, co je a není zdravotní služba, zmiňuje mj. i rozsudek Nejvyššího správního soudu 2 As 122/2017–73 [38]

Zdeněk Fiala

Doc. JUDr. PhDr., Ph.D. Akademický pracovník

v otázce homeopatie. I když není homeopatie uvedena v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, soudy nižší instance projednávaly a uložily provozovateli pokutu dle tohoto zákona. Definice zdravotních služeb dle tohoto zákona vychází z these, že se jedná o služby poskytované podle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů. Nejvyšší správní soud došel k závěru, že homeopatie toto nespĺňuje, a proto není možné ji považovat za zdravotnickou službu a regulovat ji zákonem o zdravotních službách. Ve světle tohoto rozhodnutí by bylo možné o psychoterapii, tedy minimálně o některých jejích etablovaných směrech, uvažovat jako o zdravotní službě. Problém by ovšem nastal i v rámci uznání psychoterapie jako zdravotní služby, protože pak by zase nebylo možné její poskytování mimo rámec a povolení dané tímto zákonem. Pravomocné rozhodnutí však v souvislosti s psychoterapií neexistuje. Ne vždy, a ne na každý obor psychoterapie je však možné aplikovat pravidla vědy v evidence based smyslu. Mnoho výzkumů je kvalitativních, nikoliv kvantitativních a obecně některé směry, zejména ty vycházející z postmoderních filosofí či stojící

na silném subjektivismu, je velice obtížné zkoumat v tomto slova smyslu. Navíc některé formy a školy psychoterapie mohou věcně tvořit volné profesní přechody mezi duchovní péčí, léčitelstvím, odpočinkem, uvolněním, výchovou, uměním a zdravotnictvím podle zdravotnického práva (Telec, 2018). Otázkou, kdy je psychoterapie obsahem zdravotní služby v režimu zdravotnického práva a kdy, pokud vůbec, tomu tak není, se věnuje i Telec (Telec, 2017). Ač to není dáno žádným zákonem, existují profesní sdružení a asociace, jejichž posláním je mimo jiné dohlížet na dodržování etických pravidel výkony psychotherapeutické profese, které jsou zejména v této profesi nesmírně důležité a na kvalitu poskytované péče. Ochrana klienta je pak zaručena zejména členstvím osoby, která poskytuje psychotherapeutickou péči, v některé z těchto profesních organizací. Do širokého povědomí obecné veřejnosti by se měla dostat právě tato informace, tedy že pokud daný poskytovatel není členem žádné profesní organizace, existuje velice reálné riziko minimálně problematické kvality poskytované péče. Jinými slovy jedna z prvních věcí, co by si měl klient o poskytovateli psychotherapeutických služeb zjistit je právě to, zda je členem některé z profesních organizací. Je to totiž zejména etická dimenze, která může posloužit správnému vykonávání psychotherapie mimo zdravotnické zařízení.

I přesto, že se pohybujeme mimo rámec zdravotnických zařízení, je jasné, že se své ochrany mohou klienti domáhat mj. na základě výše uvedených právních norem svých práv v občanskoprávním řízení či dokonce v řízení trestním, pokud by byla naplněna skutková podstata daného činu.

Jedná se zejména o § 81 a 82 občanského zákoníku na ochranu osobnosti. Jelikož je tématem poskytování psychotherapie mimo zdravotnická zařízení, nelze opomenout ani zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, zejména pak § 4 – 5a. Důležitá jsou však ustanovení občanského zákoníku, zejména § 2637, 2642, 2643 a 2645. Tyto pasáže rámují základní východiska správné péče. Tedy zejména postupovat s péčí řádného odborníka a v souladu s pravidly oboru a také snahu zlepšit či zachovat zdravotní stav klienta. První je v souladu s etikou v psychotherapii, která je však dobrovolná podobně jako členství v profesní organizaci. Jsou to tedy právě profesní organizace, které by měly dbát na osvětu mezi klienty a snažit se o jasné propojení výkonu profese psychotherapeuta s členstvím v některé z profesních organizací. Druhá zrcadlí základní zásadu etiky v medicíně, tedy *primum non nocere* (primární jest neškodit). Jasný je také důraz na dobrovolnost a souhlas s úkony, o kterém bude pojednáno níže. Právně vágní by však mohla být ona pravidla daného oboru, které můžeme v současnosti spatřovat zejména v etických kodexech různých profesních společností, jiná úprava, tedy zákonná či normalizační, není. Určitá forma obecné normy by tedy mohla být prospěšná. Tím by se pak i lépe určovala tzv. střední jakost plnění dle § 1915 občanského zákoníku.

Jelikož se pohybujeme v rámci živnostenského zákona, další možností je právo živnostenské kontroly, jakož i právo dozoru obecními živnostenskými úřady, jak stanoví spotřebitelské právo, stejně tak zůstává i dozor České obchodní inspekce či možnost soukromoprávního režimu mimosoudního řešení spotřebitelského sporu (Telec, 2018).

ZÁVĚR

Pojem psychoterapie není v českém právním řádu legálně vymezen. Je-li psychoterapie poskytována mimo zdravotnická zařízení, nevztahují se na ni pravidla vymezené zákonem o zdravotních službách. Vycházíme tedy v tomto směru z norem soukromého práva. Soukromoprávní postavení psychoterapeutů poskytující své služby lze považovat v reflexi stávající praxe za dostačující, z pohledu klienta však nese i svá rizika, která by mohla být výrazně redukována členstvím a dozorem v rámci profesní asociace.

Role autorů: První autor provedl rešerši a analýzu literatury, druhý autor poskytoval odborné konzultace. Všichni autoři přispěli ke vzniku textu článku a schválili jeho konečnou podobu.

LITERATURA

- Česko. Vyhláška č. 39/2005 Sb., vyhláška, kterou se stanoví minimální požadavky na studijní programy k získání odborné způsobilosti k výkonu nelékařského zdravotnického povolání.
- Česko. Vyhláška č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků.
- Česko. Vyhláška 134/1998 Sb., vyhláška, kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami.
- Česko. Zákon č. 40/2009 Sb., zákon trestní zákoník.
- Česko. Zákon č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).
- Česko. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- Česko. Zákon č. 108/2006 Sb. zákon o sociálních službách.
- Česko. Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).
- Česko. Zákon č. 455/1991 Sb., zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon).
- Česko. Zákon č. 634/1992 Sb., zákon o ochraně spotřebitele.
- MACH, Jan. Lékař a právo: praktická příručka pro lékaře a zdravotníky. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 320 s. ISBN 978-80-247-3683-9.
- Národní soustava povolání. (2019). Nsp.cz. Retrieved 2 September 2019, from <https://www.nsp.cz/>
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu 2 As 122/2017–73 ze dne 19.09.2019, čj. 2 As 122/2017–73.
- TELEC, Ivo. Právo přírodního léčitelství. Vydaní první. Praha: Leges, 2018. 336 stran. Praktik. ISBN 978-80-7502-306-3.
- TELEC, Ivo. (2017). Psychoterapie a právo. Psychotherapy and Law. Časopis Zdravotnického Práva A Bioetiky, 7(2), 16–28. Retrieved from <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php>
- Úmluva o lidských právech a biomedicíně: úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: série Evropských úmluv – č. 164, Oviedo, 4.IV.1997; O zákazu klonování lidských bytostí: dodatkový protokol k Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: série Evropských úmluv – č. 168, Paříž, 12.I.1998. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2000. ISBN 80-85047-26-8.
- Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; Úplné znění zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny; Některé další související právní předpisy. (2009) (Vyd. 5). Praha: Armex.